

Z okazji 25. rocznicy usamorządowienia wspólnot powiatowych, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, we współpracy z Związkiem Powiatów Polskich, zrealizował projekt o nazwie "Samorządowe Archiwum Mówione". O założeniach oraz efektach tego projektu rozmawialiśmy z dr Arkadiuszem Więchem z Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Czy mógłby Pan Doktor przybliżyć nam założenia tego projektu?

Arkadiusz Więch: Ćwierćwiecze powstania wspólnoty powiatowej, a właściwie nawet możemy śmiało powiedzieć, że ćwierćwiecze reaktywowania powiatów na mapie polskiego samorządu to znakomita okazja do przyglądnięcia się z jednej strony ich początkom, z drugiej zaś strony to dobry czas na dokonanie próby swego rodzaju podsumowań ich istnienia i znaczenia dla społeczności lokalnych. Dla wielu z nas pamiętających moment powstania powiatów, sam do takich osób się zaliczam, byłem wówczas uczniem szkoły średniej, wydawać by się mogło, że to co było 25 lat temu nie jest jakąś odległą historią. Tymczasem – i to muszę przyznać, świetnie uświadomili mi to moi studenci – dla pokolenia dzisiejszych dwudziestoparolatków, którzy przyszli na świat w roku reformy lub już po niej – jest to historią w całej rozciągłości. I jest to historia pasjonująca.

„Samorządowe Archiwum Mówione” to projekt z zakresu archiwistyki społecznej, a więc tej gałęzi archiwistyki, który tworzyć możemy wszyscy. Archiwa społeczne to najczęściej oddolne inicjatywy mocno integrujące społeczności wokół losów jakiejś instytucji lub dziejów lokalnych. Stanowią znakomity przykład społeczeństwa obywatelskiego, zaangażowanego w budowanie swojej tożsamości. W dużej mierze składają się na nie zbierane wspomnienia, archiwalne fotografie.

Tak też było w przypadku „Samorządowego Archiwum Mówionego” – projektu, który zrealizowany został we współpracy Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Związku Powiatów Polskich. W jego ramach siedemnaścioro studentów i studentek historii, specjalizacji archiwalnej udało się w bliższe i dalsze podróże odwiedzając, czasem bardzo odległe z perspektywy Krakowa, zakątki Polski i przeprowadziło rozmowy ze świadkami reformy samorządowej na szczeblu powiatowym – byłymi i obecnymi starostami, którzy aktywnie włączyli się w proces powstawania powiatów w pierwszych latach ich istnienia, a także współtworzyli Związek Powiatów Polskich. Każde województwo znalazło tutaj swojego reprezentanta.

Koordynatorem projektu był ówczesny student historii, dziś już absolwent i świeżo upieczony doktorant Karol Kordas. Olbrzymią pomocą w jego realizacji służył dr hab. Janusz Mierzwa, prof. UJ z Instytutu Historii UJ, a także Pan Rafał Rudka oraz Pani Joanna Gryboś-Chechelska ze Związku Powiatów Polskich.

Warto podkreślić, że czas płynie nieubłaganie i chociaż, jak już powiedziałem, wydawać by się mogło, że to tylko dwadzieścia pięć lat, to jednak czasem może okazać się, że jest to ostatnia chwila, aby zebrać wspomnienia świadków tamtych wydarzeń. Tak okazało się w przypadku zmarłego niedługo po nagraniu wywiadu byłego starosty bocheńskiego, Pana Ludwika Węgrzyna. Dlatego też nadrzędnym celem projektu stało się symboliczne ocalenie od zapomnienia i zachowanie pamięci o tamym niełatwym, chociaż radosnym, czasie owych narodzin „od nowa” powiatów polskich na przełomie XX i XXI wieku.

Jakie zdaniem Pana Doktora było największe wyzwanie podczas realizacji tego projektu?

Arkadiusz Więch: Wydaje mi się, że możemy śmiało powiedzieć o dwóch wyzwaniach: natury

organizacyjnej oraz merytorycznej. Projekt realizowany był w dwóch turach: pierwszej w 2022 roku oraz drugiej w 2023 roku. Studenci znając założenia archiwistyki społecznej oraz zasady przeprowadzania wywiadów, sami również posiadający w tym względzie już pewne doświadczenie musieli zapoznać się ze specyfiką reformy samorządowej na szczeblu powiatowym, poszukać informacji na temat społeczności lokalnych, do których się udawali, wiadomości na temat powiatów, które mieli odwiedzić, a przede wszystkim przeprowadzić research na temat swoich rozmówców. To była jedna strona medalu – merytoryczna, z którą zresztą wydaje mi się, że świetnie sobie poradzili. Druga zaś strona dotyczyła przede wszystkim kwestii komunikacyjnych i sprawnego dotarcia do rozmówców, często do dość odległych miast i miasteczek będących siedzibami powiatów. Tutaj wyzwaniem było znalezienie optymalnych połączeń kolejowych, autobusowych lub miejsc noclegowych. Początkowo wydawało się to łatwe, jednak w praktyce okazało się, że dużo w tej mierze pozostaje jeszcze do zrobienia, zwłaszcza kiedy chcemy sprawnie przemieścić się pomiędzy różnymi jednostkami administracyjnymi, a nie dysponujemy własnymi środkami transportu. Oczywiście ważna była również strona ekonomiczna realizowanego projektu i w tym względzie przychylność władz Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Dziekana prof. Stanisława A. Sroki, bowiem projekt sfinansowany został w ramach realizowanego na Wydziale programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza”.

Czy studenci chętnie dzielili się swoimi refleksjami po przeprowadzonych rozmowach z uczestnikami procesu wdrażania reformy samorządowej na szczeblu lokalnym? Czy coś w trakcie tych rozmów ich zaskoczyło?

Arkadiusz Więch: Muszę przyznać, że studenci niezwykle mocno zaangażowali się w realizację projektu i bardzo przeżywali przeprowadzane rozmowy, a po powrocie chętnie dzieli się swoimi obserwacjami. Dla wielu z nich była to, jak sami podkreślali, znakomita lekcja „żywej” historii bowiem nie tylko mogli porozmawiać ze „świadkami historii” – jak w archiwistyce społecznej i historii mówionej nazywamy osoby dzielące się swoimi wspomnieniami – ale również mogli lepiej poznać istotę i znaczenie funkcjonowania powiatów. Duże wrażenie wywierali na nich także ich rozmówcy, którzy nie tylko barwnie opowiadali o swoim „powiatowym” doświadczeniu, jak również o przebytej drodze życiowej, ale również niejednokrotnie poświęcali swój czas, czego efektem stały się nawet kilkugodzinne nagrania rozmów.

Takim momentem podsumowania i dzielenia się refleksjami z realizacji projektu stało się zorganizowane w czerwcu 2023 roku spotkanie pod nieco może zadziornym hasłem: „Zróbmy sobie archiwum społeczne. A co?”. Niewątpliwie uczestnictwo w realizacji projektu „Samorządowe Archiwum Mówione” stało się dla jego studenckich uczestników znakomitą okazją do realizacji warsztatu historyka-archiwisty społecznego w praktyce, a także dało możliwość poznania i w pewnym sensie „wejścia” w życie samorządu lokalnego i obserwacji jego powstania i działania niejako „od środka”. Sądzę, że była to dla nich cenna i ważna obywatelska lekcja.

Efektom projektu jest wydawana przez ZPP publikacja pod tytułem „Dwadzieścia pięć rozmów na dwudziestopięciolecie powiatów w Polsce”. Czy mógłby Pan Doktor przybliżyć nam jej strukturę i ogólny zarys?

Arkadiusz Więch: „Dwadzieścia pięć rozmów na dwudziestopięciolecie powiatów w Polsce” to najbardziej namacalny, oprócz oczywiście samych nagrań, efekt realizowanego projektu. Swoistym mottem tej książki są wypowiedziane przez jednego z rozmówców słowa: *budowanie poczucia wspólnoty, to jest istota samorządu*. I de facto o tym jest właśnie ta publikacja. Jest opowieścią nie tylko

o powstaniu w wyniku reformy samorządowej powiatów, ale nade wszystko jest to opowieść o tym co jest dla powiatów najistotniejsze, o wspólnocie, która tworzy lokalne społeczności, o realizowaniu różnego rodzaju działań, które ją budują i rozwijają. Tytułem każdego wywiadu są słowa zaczerpnięte od ich bohaterów, a które dobrze oddają zarówno specyfikę, jak i treść danej rozmowy oraz stają się pewnym uniwersalnym przesłaniem, które zastosować możemy w przypadku z każdego ponad 300 polskich powiatów. Te symboliczne dwadzieścia pięć rozmów na dwudziestopięciolecie powiatów stanowi niejako soczewkę, w której dostrzec można sprawy, radości, ale i problemy każdego polskiego powiatu, każdej samorządowej wspólnoty.

Jest to też bardzo specyficzna publikacja. Nie jest ona bowiem typowym zbiorem rozmów, wywiadów, z jakimi najczęściej mamy do czynienia, kiedy sięgamy po licznie spotykane na rynku wydawniczym zbiory rozmów. Owe 25 rozmów, które się na nią złożyło, nie jest bowiem rozmowami „pisanymi”, a więc takimi, które łatwo się czyta, które napisane są literacką polszczyzną. Są to rozmowy „mówione”, a więc zachowujące pozorną nieraz surowość wypowiedzi, może nawet niegramatyczność, powtórzenia. Musimy pamiętać, że język mówiony różni się od języka pisanego. Zebrane w książce rozmowy stanowią bowiem poddany redakcji i koniecznym skrótom przygotowany przez studentów zapis transkrypcyjny rozmowy, a więc stanowiący dokładne odzwierciedlenie wypowiedzianych słów, zdań. Dzięki temu zachowany został ich unikatowy charakter, a poprzez to lepiej poznać możemy i samego rozmówcę. Dla potrzeb niniejszej publikacji zapisy rozmów poddane zostały redakcji, a ze względów poruszanych tematów oraz ich objętości skrótom.

Jakie, zdaniem Pana Doktora, korzyści przyniesie realizacja tego projektu zarówno dla obecnych, jak i przyszłych pokoleń mieszkańców wspólnot powiatowych? Jaką wartość będzie ona miała dla historyków?

Arkadiusz Więch: W odniesieniu do mieszkańców mam nadzieję, że stanie się dla nich nie tylko źródłem informacji na temat powstania danego powiatu, opisem towarzyszących temu okoliczności, ale przede wszystkim z jednej strony lepiej uzmysłowi rolę i znaczenie powiatu, jego funkcje, z drugiej zaś strony stanie się bodźcem to większego zaangażowania w życie wspólnot powiatowych, a może nawet przyczyni się do powstania archiwów społecznych, które gromadzić będą świadectwa dziejów owych wspólnot, owej historii powiatowych Ojczyzn i ich mieszkańców, a poprzez to doprowadzi do większej integracji społeczności oraz stanie się międzypokoleniowym doświadczeniem sprzyjającym budowaniu lokalnej tożsamości i umacnianiu obywatelskich postaw. Dla historyków owe rozmowy stanowić mogą świetne źródło, które pozwoli lepiej zrozumieć nie tylko zachodzące podczas wdrażania reformy samorządowej procesy, ale także stanowić będzie znakomity materiał biograficzny w odniesieniu do bohaterów rozmów. Historia mówiona daje możliwość powstania znakomitego materiału źródłowego, który badaczom przeszłości dostarcza informacji, których często nie spotkamy w dokumentacji aktowej. Jest to zapis żywej, nieraz wywołującej emocje historii, z której bohaterami – poprzez kontakt z naszym rozmówcą – możemy niejako obcować, którą możemy niemalże w symboliczny sposób dotknąć.

Jakie obecne wspólne działania realizuje Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego we współpracy z Związkiem Powiatów Polskich? Jakie są plany na przyszłość?

Arkadiusz Więch: Mam nadzieję, że nasza współpraca na rzecz wspólnoty powiatowej będzie w przyszłości kontynuowana i przyczyni się do lepszego poznania historii polskich powiatów. Wszak realizowany projekt, którego pokłosiem jest rzeczona publikacja to tylko mały wycinek z jej dziejów, a każdy powiat zasługuje na utrwalenie swojej historii, na zebranie dokumentów, fotografii oraz przede

Kategoria: Wywiady

Opublikowano: piątek, 23, luty 2024 11:15

Joanna Gryboś-Chechelska

Odsłony: 1227

wszystkim wspomnień „świadków historii” i zachowanie ich dla przyszłych pokoleń zarówno mieszkańców jak i badaczy dziejów lokalnych, historii polskiego samorządu. Ze swojej strony muszę dodać, że możliwość zarówno opieki merytorycznej nad całym projektem, jak i nad rzeczoną publikacją była wielką przygodą umożliwiającą lepsze poznanie charakteru i znaczenia powiatów w strukturze samorządu i jestem za nią niezwykle wdzięczny. Mam nadzieję, że włożona przez studentów praca przyczyni się do umocnienia poczucia powiatowej wspólnoty, a może będzie również wskazówką, jak rozwiązywać trapiące ją problemy i w jakim kierunku winna się ona rozwijać.